

JAROSLAV POŠVÁŘ

Jihlavská mincovna

Dnes už je obtížno určití přesně počátek činnosti jihlavské mincovny jednak pro nedostatek písemných zpráv, jednak pro nedostatek mincovního materiálu. Bohatství stříbrnosné rudy na Českomoravské vysočině by sice svědčilo pro velmi časnou dobu, uvážíme-li, že již ve 12. století u nás obíhalo několik milionů denárů,¹ což při ruční výrobě a několikeré výměně mincí během roku² vyžadovalo jistě většího počtu mincoven. V té době však byly mincovny na Moravě umístěny na údělných hradech v Brně,³ Olomouci⁴ a ve Znojmě kromě biskupské mincovny, která byla na hradě Podivíně.⁵ Nelze proto v tomto období počítati s mincovnou v Jihlavě. Je ostatně známo, že bohatá jihlavská ložiska stříbra byla objevena až v letech 1234—1240,⁶ kdy také dochází k založení města.⁷ Je tedy možno souditi na otevření královské mincovny v Jihlavě asi v polovině 13. století, jak bude dále doloženo.

Nejstarší písemná zpráva o jihlavské mincovně je obsažena v jihlavském městském právu přibližně z poloviny 13. století. Je tam zmínka o mincmistru a mincířích v souvislosti se stíháním padělatelů mincí a falešných denárů.⁸ V kapi-

¹ G. Skalský, Mincovní reforma Václava II., ČCH 1934, str. 11.

² J. Pošvář, Nálezy mincí a renovatio monetae, Num. sborník III/1956, str. 143 n.

³ J. Pošvář, O umístění brněnské mincovny, Num. listy 1951, str. 93 n.

⁴ P. Radoměřský, Počátky mincovnictví na Moravě, Num. listy 1949, str. 61 n.

⁵ J. Pošvář, Moravská mincovna v Podivíně, Num. listy 1954, str. 7 n.

⁶ J. Pošvář, K počátkům jihlavského hornictví a horního práva, Vlastivědný sborník Vysočiny I/1956, 27 n.

⁷ J. Dobiáš, Německé osídlení ostrůvku jihlavského, Časopis archivní školy 1931, str. 74 n.

⁸ CDM VII, č. 87, str. 731. — K. Sternberg, Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke, I/2, Praha 1837, sb. listin č. 8, str. 11 n.

tole „De modo querendi falsarios in domo uel alias ubicunque“⁹ čteme ustanovení, že jihlavský mincmistr nesmí sám pátrati v domě podezřelého, že se v něm skrývá padělatel mincí nebo že jsou tam uschovány falešné denáry. Musí vyčkati příchodu rychtáře nebo některého z konšelů. Do jejich příchodu smí postavit u domu stráž. Kdyby proti těmto předpisům podnikl prohlídku domu, nebude to mít žádné důsledky, i kdyby její výsledek byl kladný. Podobné ustanovení se týká případu, kdy jde o stíhání padělatelů mimo dům. Ani tehdy mincmistr nesměl nic podniknouti, i kdyby vinníka dopadl, dokud nepřišel rychtář nebo někdo z konšelů. Totéž platilo o dopadení podezřelé osoby ve volném terénu. V kapitole „Item de falsis denariis“¹⁰ je pak ustanovení o mincíři, který by dodával falešné denáry z mincovny.

Uvedené ustanovení jihlavského práva je přesvědčivým dokladem o nesporné existenci jihlavské mincovny. Zdá se však, že tato celkem stručná zmínka o jihlavském mincmistru a mincíři v souvislosti s ochranou mince — která zřejmě předpokládá již existenci mincmistra a jeho působnost jako vžitou a známou a kterou je nutno pro konkrétní případ spíše zúžití — připouští dohad, že tu šlo o instituci všeobecně známou a nepochybnou, která byla jistě mnohem staršího původu než vydané privilegium. Jeho vročení je však dosud sporné a listina (A) je považována za podvrh.¹¹

Jiný doklad o jihlavské mincovně je patrně v listině domněle z r. 1258,¹² jíž mincmistři Eberhard, Ditmar, Jindřich a jiný Jindřich spolu s jihlavskými přísežnými odevzdávají želivskému opatu Marsiliovu a jihlavskému faráři Štěpánovi svůj špitál v Jihlavě. V listině se praví, že svědky není třeba uváděti, protože jmenovaní jsou sami zároveň svědky. Z okolnosti, že tito mincmistři a konšelé mluví o svém špitále v Jihlavě, lze asi souditi, že mincmistři měli k Jihlavě a tedy i k jihlavské mincovně určitý právně vymezený vztah, třeba se o něm z listiny jinak nedovídáme. I když listina je snad až z konce 13. století,¹³ lze ji přece jen považovati za doklad existence jihlavské mincovny ve 13. století. Zmíněný mincmistr Ditmar je pak jmenován ještě v listině z r. 1288,¹⁴ kde se o něm mluví v souvislosti s jeho testamentem jako o jihlavském měšťanu a mincmistru pro Moravu.

⁹ Pošvár, Ochrana mince podle jihlavského práva, Num. listy 1951, str. 50.

¹⁰ CDM VII, str. 734.

¹¹ J. Šebánek—S. Dušková, Kritický komentář k moravskému diplomatáři, Praha 1952, str. 110 n. — Tiž, Česká listina doby přemyslovské, III. Listina měst a jejich obyvatel, Sborník archivních prací 1956, str. 122 n. — Dále viz Pošvár, Několik poznámek k jihlavskému hornímu právu, Num. listy 1950, str. 117, a J. Mezník, Jihlavské privilegium a počátky města Jihlavy, Sborník archivních prací 1954, str. 18 n.

¹² CDM III, č. CCLXXI, str. 262. — Šebánek—Dušková, l. c. 124 n.

¹³ Šebánek—Dušková, Kritický komentář l. c. 235 n.

¹⁴ CDM IV, č. CCLXIV, str. 343.

Nepřímým dokladem o jihlavské mincovně je rovněž formulář o pronájmu moravské mince s rychtami ve Znojmě a v Jihlavě.¹⁵ Je patrně možno vztahovati jeho obsah, který se týká mnohých organizačních ustanovení, i na jihlavskou mincovnu. Formulář není datován. Poněvadž se v něm však mluví o zavedení lokte jako délkové míry a jiných měr a vah,¹⁶ bylo by možno jej zařaditi do let 1260—1270, zejména i proto, že počítá se zhoršením mince. Na ně se snad vztahují výčitky svědomí Přemysla II. před bitvou u Kressenbrunu r. 1260.¹⁷

Formulář obsahuje podmínky pronájmu mince na Moravě společnosti tří mincmistrů, Tilovi z Uh. Brodu, Bertholdovi z Jihlavy a Oldřichovi z Brna, aby ji řídili a drželi až do sv. Petra a dále celý rok. Nájemné se stanoví na 1000 talentů denárů, dva šarlaty, dvě látky z Gentu a 7 tunik. Peníze mají býti složeny ve 4 lhůtách po 250 talentech, ostatní na požádání. Jakost stříbra ražených mincí se stanoví tak, že na marku stříbra se přidá půl marky mědi a z tohoto kovu se bude raziti 2½ talentu a 12 denárů, t. j. celkem 612 denárů. Mince ražené nad tento počet jsou prohlášeny za falešné.

Formulář se zmiňuje o případu, že by mincíři ze zloby nebo špatného úmyslu nechtěli raziti mince podle příkazu mincmistrů. Mají k tomu býti přinuceni rozhodnutím moravského komorníka, v jeho nepřítomnosti výrokem městského rychtáře. Zároveň se mincířům zakazuje vstupovati do mincovny s mečem, dýkou či jinou zbraní pod pokutou 10 talentů. Výjimku mohou určit mincmistři. Zdá se, že toto ustanovení bylo vyvoláno nějakým ozbrojeným odporem mincířů proti mincmistrům snad při dělení o podíl na zisku při vydávání nové mince a výměně za starou. Zvláštní je tu také, že rozhodování přísluší komorníku, po případě městskému rychtáři, ač jinak mincíři byli podřízeni mincmistrům, kteří je mohli souditi i pro obžaloby z falšování mince.

Mincmistrům je pak přiznávána výlučná pravomoc ve stíhání padělatelů mince, i kdyby byli i z řad mincířů (*monetarii*) či mincířských mistrů (*monetariorum vel fabricarum magistri*) či šlechticů. Po odsouzení za falšování mince mincmistrem má býti vinník potrestán peněžitou pokutou a vyobcován z města, což k žádosti mincmistra má provést rychtář s konšeli. Kdo by ve svém domě přechovával nebo ukryval osobu pochybné pověsti, jež je znalá ražby mincí, dopouští se trestného činu. Aby bylo možno důrazně proti padělatelům zakročiti, poskytuje se mincmistrům plná moc ve stíhání padělatelů. Jsou oprávněni za přítomnosti dvou či tří konšelů nebo jiných vhodných osob vstoupiti do domu podezřelého, že je

¹⁵ Sternberg, l. c. č. 27, str. 44 n. — J. Emler, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, II, Praha 1867, č. 2332. — Viz též *Pošvář*, Slezské a moravské mincovny ve 13. století, Slezský sborník 1953, str. 345 n.

¹⁶ Skalský, Studie o českých a moravských brakteátech III., Num. čas. čsl. 1935/6 str. 29.

¹⁷ V. Novotný, České dějiny, I/4, Praha 1937, str. 374.

tam falešné stříbro ukryto nebo přepalováno nebo že jsou tam raženy falešné denáry. Mají právo pátrati po falešných denárech, po náradí i po padělatelích, které mohou zadržeti a jejich prostředky zabaviti. Kdo z konšelů nebo osob mincemistrem přibraných k domovní prohlídce by odepřel nebo ve výkonu prohlídky překážel, podléhá peněžité pokutě, kterou ukládá moravský komorník. Jestliže některý krčmář, řezník, pekař nebo někdo jiný, při prodeji svého zboží dostane falešné denáry a nemůže mincemistru jmenovati či označiti toho, kdo mu je dal, má býti trestán pokutou 20 denárů. Mnohá z těchto ustanovení upomínají na městské právo jihlavské a brodské,¹⁸ jakož i na usnesení (decretum comitium) z doby Přemysla II. o stíhání padělatelů mincí asi z r. 1266.¹⁹

Formulář obsahuje dále předpisy o výlučném používání denárů z mincovny ve veškerém hospodářském životě, zejména při koupích a prodejkách, pracích na vinicích a pod. Výslovně je zakázáno brání vídeňských nebo jiných cizozemských mincí pod pokutou 10 talentů. Touž pokutou je stíháno i neoprávněné držení vážek a závaží k vážení stříbra a zlata. Výjimečný souhlas může vydati mincmistr. Tímto zákazem mělo býti dosaženo používání mincí a vyloučení naturální směny, měla býti z oběhu vyloučena jakákoli mince cizí, zejména vídeňská, která se sem patrně šířila z Rakous, a konečně mělo býti vyloučeno používání kovu²⁰ místo peněz, k němuž byla větší důvěra než k chatrným brakteátům někdy pochybné jakosti a jež skýtalo stabilitu při několikerém obnovování mince za rok.

Dále zde čteme o ochraně mincmistrů a jejich personálu. Je pochopitelné, že jejich zákroky při stíhání padělatelů mincí nebyly vítány a proto bylo nutno dáti jim výjimečné postavení. Nikdo, ani šlechtic, nesmí mincmistra, jeho zástupce nebo posly na veřejných místech obtěžovati nebo urážeti pod pokutou 50 talentů. Rovněž práva mincovny jsou pod zvláštní ochranou. Nikdo, ani rychtář či šlechtic, si nesmí osobovati jakékoli právo k mincovně, vůči mincmistru, jeho zástupci a mincovním zaměstnancům. Má-li kdo proti nim slížnost, má ji podati u komorníka markrabství.

Aby byla zajištěna předepsaná jakost stříbra, je nařízeno, že stříbro v mincovně se smí přepalovati jen v přítomnosti zástupce mince (provisoris monetae), který byl královským úředníkem a zástupcem královských práv v pronajatých mincovnách. Nebyla-li dodržena tato podmínka, byly denáry prohlášeny za falešné a mincíři nadto propadali pokutě 20 talentů.

Určuje se zároveň jednotná míra (loket), váha a jiná míra pro věci, které se prodávají nebo obvykle řídí mírou, společná pro celé království, jež podléhá ustanovení mincmistrů spolu s městskými konšeli. Porušení předpisu o mírách a vá-

¹⁸ Sternberg, l. c. str. 30 n., č. 21.

¹⁹ Emler, Regesta II., č. 533, str. 205.

²⁰ Pošváv, Nálezy mincí a renovatio monetae, str. 151.

hách podléhá pokutě 20 talentů. Toto ustanovení mělo zřejmě za úkol vnést pořádek do hospodářských vztahů a spolu s povinným používáním mince přispět k stabilisaci poměrů. Snad byl současně tehdy zaveden i nový druh brakteátů.²¹

Posléze je slibována náhrada jmenovaným mincmistrům, kdyby pro válku na Moravě utrpěli provozem mincoven škodu. Obsah formuláře, který je určen pro všechny moravské mincovny, má i konkrétní význam pro jihlavskou mincovnu, zejména již proto, že mezi nájemci mince je jmenován Berthold z Jihlavy.

Podobná ustanovení bychom našli i v jiném formuláři, týkajícím se návrhu smlouvy o pronájmu moravských mincoven²² E. (snad Eberlinovi či Eberhardovi), kdysi mincmistru v Čechách, se všemi právy a rychtami do sv. Petra odtud dále na rok za 5.000 talentů (jinde 10.000 talentů) ve čtyřech splátkách, a kromě toho za víno, ryby, drahé látky a pod. V tomto formuláři je též ustanovení o dvojí obnově a výměně mince ročně, a to k svátku sv. Petra a k svátku Očišťování (Hromnic). Obsah stříbra v minci se má zlepšit o 1 lot proti dosavadnímu stavu.

Jihlavské mincovny se týká však přímo listina Přemysla II. z 30. září 1275,²³ kterou se mincovna v Jihlavě postupuje se vším obvyklým příslušenstvím do dědičného držení společnosti tří minciřských mistrů²⁴ — Jarošovi, synu kdysi českého mincmistra Eberharda, Hartmudovi, zeti Jindřicha Bílého, jihlavského měšťana, a Eberhardovi, bratru čáslavského měšťana, který má příjmení Biskup, a všem jejich dědicům se všemi dříve obvyklými právy, v nichž je nemá mincmistr nijak rušit. Jestliže by pak provoz mincovny byl přenesen do jiného města nebo na jiné místo, mají uvedení nájemci držeti mincovnu v takovém místě beze všech překážek. Mají se těšití týmž právům, jakých užívají minciřští mistři jiných mincoven na Moravě.

Z obsahu této listiny můžeme seznati, že jihlavská mincovna byla podle tehdejších zvyklostí postoupena v dědičné držení společnosti několika minciřských podnikatelů, které nelze ztotožňovati s mincmistry. Z obsahu jiných formulářů plyne, že ovšem pronájem mincovny mohli získati také mincmistři, kteří v takovém případě vystupovali jako podnikatelé. Zájmy královské zastupoval za tohoto stavu jeho zástupce (provisor). V daném případě jihlavské mincovny však tomu bylo jinak. Tito dědiční minciřští mistři byli podřízeni moravskému zemskému mincmistru, který byl orgánem krále, a jemuž podléhaly všechny moravské mincovny. Zajímavé je ustanovení o přenesení provozu mincovny (*ferrum mone-tae*) do jiného místa pro nebezpečí nepokojů a patrně hlavně válečných událostí; jihlavská mincovna mohla tedy dočasně raziti i jinde.

²¹ *Skalský*, l. c. str. 23 n.

²² *Sternberg*, l. c. č. 28, str. 48 n.

²³ CDM IV, č. CXVII, str. 163.

²⁴ *Pošvávř*, Slezské a moravské mincovny, l. c. 341.

Z těchto dokladů různé důkazní hodnoty je jasné patrné, že jihlavská mincovna byla ve 13. století v provozu. Pokusme se zjistiti, jaký byl její význam pro současné mincovnictví. K tomu je třeba vrátiti se k mincovním poměrům na počátku 13. století. Tehdy stříbrný denár, soustavně upadající na váze i na obsahu stříbra, nadto několikrát do roka obnovovaný a vyměňovaný, špatně plnil funkci peníze, neboť byl přijímán s nevalnou ochotou.²⁵ Nebylo proto divu, že míšeňské brakteáty, z tenkého plíšku, téměř čistě stříbrného, které s sebou přinášeli němečtí kolonisté, přicházející k nám většinou ze severu, brzy ovládly peněžní trh a odsunuly české denáry zcela stranou.²⁶ Proto Přemysl I., aby zachránil české mincovnictví a ovšem i své důchody z mince, provedl kolem r. 1210 měnovou reformu a dosavadní dvoustranné denáry nahradil jednostrannými brakteáty, zcela napodobujícími brakteáty míšeňské, jak po stránce vnější, tak vnitřní.²⁷ Ukázal jsem již jinde,²⁸ že to nebylo jihlavské stříbro, jehož pomocí byla tato reforma provedena, jak se dříve často soudilo. Jihlavská mincovna v té době totiž ještě nebyla v činnosti. Jihlavské stříbro a jihlavská mincovna se uplatnily důrazněji asi až v polovině 13. století, kdy české mincovnictví nápor cizí brakteátové mince s konečnou platností překonalo.²⁹ České brakteáty liší se tehdy již menším střížkem, měří 38—40 mm. Hlavní podíl jihlavské mincovny na mincovnictví 13. století je však třeba klásti až do r. 1260, kdy česká mince takřka rázem se odpoutala od svého původního vzoru nejen velikostí, ale i podobou. Byla to nepochybně jihlavská mincovna, která, čerpajíc potřebné stříbro z bohatých jihlavských hor, počala tehdy raziti zcela nové mince, brakteáty knoflíkového tvaru místo miskovitých. Od původní velikosti nad 40 mm se nové brakteáty lišily menším střížkem a místo opakujícího se obrazu sedícího krále se na nich objevily obrazy různých lidských postav, zvířat, někdy i fantastických podob, s prvky architektonickými, rostlinnými a vůbec dekorativními, svědčící o vyšší výtvarné úrovni rytce razidel.³⁰ Zásah Přemysla II. z r. 1260 znamenal vznik nové peněžní soustavy, používající dvojího druhu peněz,³¹ větších a menších, jimiž se mělo vyhověti potřebám stále se rozvíjejícího výrobního a obchodního ruchu, zejména v rychle ros-

²⁵ Proto je asi ve formuláři o pronájmu mince na Moravě (*Sternberg*, I. c. č. 27, str. 46) ustanovení, že židé jsou povinni v jednotlivých týdnech bráti denáry z mincovny, „jak dosud bylo zvykem“. Jinak o pokusech o osvobození poddaných od povinné výměny mince na klášterních zbožích srv. *J. Šusta*, *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví* (České dějiny II/1), Praha 1935, str. 546.

²⁶ *G. Skalský*, Jak došlo v Čechách k ražbě brakteátů, *Num. listy* 1946, str. 58 n.

²⁷ *Skalský*, I. c. str. 59.

²⁸ *Pošvár*, K počátkům ražby brakteátů, *Num. listy* 1953, str. 117 n.

²⁹ *Pošvár*, I. c. str. 120.

³⁰ Srov. *Skalský*, Studie III., str. 27 n.

³¹ *Skalský*, Studie o českých a moravských brakteátech IV., *Num. čas.* 1940/1, str. 35.

toucích městech s podnikavým městským obyvatelstvem. Následující či snad současná úprava měr a vah,³² jejíž stopy nalézáme i ve formulářích o pronájmu mincoven, měla českému státu poskytnouti solidní základ organizace hospodářských poměrů, opřených o lepší měnu, tentokráte domácího původu z vydatných domácích stříbrných rud. Jestliže pak je možno téměř s plnou jistotou tuto měnovou úpravu uváděti v souvislost s jihlavským stříbrem,³³ pak je nutno za dodavatele této nové mince zcela nepochybně považovati v první řadě jihlavskou mincovnu.

Studium moravských brakteátů nepokročilo dosud do té míry, aby bylo možno aspoň přibližně určití výrobky jihlavské mincovny. Pokusme se třeba jen o vzdálený dohad, v kterých nálezech je možno počítati s jihlavskou mincí. Z bližšího či vzdálenějšího okolí Jihlavy jsem vybral několik nálezů, u nichž je pravděpodobné, že obsahovaly nebo mohly obsahovati jihlavské ražby: Jihlava,³⁴ Jámy³⁵ (o. Žďár), Jedouchov³⁶ (o. Havlíčkův Brod), Jezdovice³⁷ (o. Třešť), Jindřichův Hradec,³⁸ Markvartice³⁹ (o. Třešť), Nová Říše⁴⁰ (o. Dačice), Stará Říše⁴¹ (o. Dačice), Strmilov⁴² (o. J. Hradec). Zjistíme-li dobu uložení těchto nálezů, jež je určována podle ukrytého mincovního materiálu, vidíme, že jde vesměs o mince z 2. poloviny 13. století (Jámy, Jezdovice, Jihlava, Nová Říše, Stará Říše, Strmilov) nebo přímo z roku 1260 (Markvartice) či 1260—1270 (Jedouchov). Je to tedy období, kdy je možno počítati s největším významem jihlavské mincovny. Bylo by pak otázkou zvláštního studia vybrati z těchto nálezů jednotlivé typy, jež se tu opakují a tak aspoň přibližně některé z těchto brakteátů hledati v jihlavské mincovně. Obtíž je ovšem v tom, že typy z těchto nálezů se opakují i v nálezech jiných. Z toho by pak plynul závěr, že jihlavské ražby byly velmi četné a dostaly

³² Skalský, Studie III., str. 29. — E. Fiala, České denáry, Praha 1895, str. 199. — K tomu K. Turnwald, České a moravské denáry a brakteáty, Praha 1949.

³³ Pošvář, K počátkům, I. c. 120.

³⁴ Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II., Praha 1956 (red. E. Nohejlová-Prátová), č. 1914a, str. 107.

³⁵ Nálezy II., č. 1885, str. 102. — Blíže též J. Pošvář, Nová data o nálezu brakteátů v Jamách u Žďáru r. 1837, Num. listy 1953, str. 13 n.

³⁶ Nálezy II. č. 1775, str. 83. — Blíže Skalský, Studie III, str. 3.

³⁷ Nálezy II., č. 1887, str. 102. — Blíže Skalský, Studie I., NČČsl. 1929, str. 57 n. — I. L. Červinka, Nálezy mincí z Moravy, Časopis Vlast. spolku musejního v Olomouci 1932, str. 11 n.

³⁸ Nálezy II., č. 1796, str. 87. — Blíže Fiala, I. c. str. 208, 424 n.

³⁹ Nálezy II., č. 1875, str. 100. — Blíže Fiala, I. c. str. 213, 442 n. — Červinka, Moravské brakteáty, ČVSMO 1902, str. 105.

⁴⁰ Nálezy II., č. 1897, str. 104.

⁴¹ Nálezy II., č. 1903, str. 105. — Též Červinka, I. c. str. 48 n., 104 n. — Fiala, I. c. str. 214, 444 n.

⁴² Nálezy II., č. 1741, str. 78. — Též Červinka, I. c. str. 106. — Smolík, PA 1898/9 str. 363 n.

se daleko od místa ražby nebo snad že tytéž typy byly raženy i v jiných mincovnách. To bude úkolem podrobného studia nálezového materiálu, který je roztroušen po různých museích a snad i soukromých sbírkách.

Mezi jihlavské ražby bude patrně nutno zařaditi i malé dvoustranné denáry, které byly raženy jen na Moravě v druhé polovině 13. století. Důvod jejich vzniku je třeba hledati podobně jako u vzniku velkých míšeňských brakteátů na počátku století v invasi cizí mince, kterou s sebou přinášeli cizí kolonisté. Je pak známo, že Jihlavsko, jak ukazují nálezy mincí, bylo vyhledáváno kolonisty z jihu. Tak na př. nález ve Staré Říši (o. Třešť) obsahoval asi 600 rakouských feniků a jen něco denárů a malých moravských brakteátů kromě několika velkých brakteátů českých, nález ve Strmilově (o. Jindř. Hradec) se skládal z několika tisíc rakouských, bayorských a uherských denárů a jen 500 denárů moravských, nález ve Staré Hlíně⁴³ (o. Třeboň) přinesl asi 2000 rakouských, bavorských, pasovských a jiných feniků. Tyto dvoustranné cizí ražby se lišily podstatně od tuzemských plíškovitých brakteátů a snad proto byly přijímány s ochotou domácím obyvatelstvem. Aby odstranil jejich nežádoucí vliv, dal Přemysl II. nepochybně raziti i drobnou domácí dvoustrannou denárovou minci, s níž se setkáváme převážně jen na Moravě. Byla také nejspíše ražena hlavně v Jihlavě, odkud se dostávala do oběhu tam, kde byl zásah cizí mince nejcitelnější, tedy do částí země, hraničící s Rakousy. Snad to byl i jakýsi doplněk brakteátové soustavy, značící určitý zlomek hodnoty brakteátu.

Zavedením grošové měny r. 1300 jihlavská mincovna zanikla a její dílna byla přenesena spolu s ostatními mincovnami z českých zemí do Kutné Hory⁴⁴. Tím bylo uzavřeno její významné období, kdy jako královská mincovna v 13. století zasáhla pronikavě do mincovnictví českého státu. Brakteátová mince se však poměrně brzy přežila a hospodářský život si vyžádal novou peněžní úpravu. Místo jednostranných plíškovitých mincí většinou bez legendy, připomínajících spíše stříbrné ozdoby a knoflíky než peníze, byl r. 1300 Václavem II. zaveden těžký, oboustranně ražený stříbrný pražský groš a jeho dvanáctý díl, parvus.⁴⁵ Grošová měna pak půl třetího století byla přijímána na trzích nejen českých, ale i středoevropských, ba v oblasti ještě širší.

Jihlavská mincovna však ve 14. století už nebyla v činnosti. Schwab sice tvrdí, že ve 13. století v Jihlavě vedle královské mincovny existovala ještě min-

⁴³ Nálezy II., č. 1822, str. 91.

⁴⁴ E. Leminger, Královská mincovna v Kutné Hoře, Praha 1912, str. 211 n. — K. Castelin, Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300—1471), Praha 1953, str. 17 n. a literatura tam uvedená.

⁴⁵ Castelin l. c. str. 13 n. a literatura tam uvedená. — J. Smolík, Pražské groše a jejich díly, Praha 1894, str. 3 n.

covna místní, která po soustředění všech mincoven do Kutné Hory trvala dále. Svůj názor opírá o skutečnost, že v městských knihách 14. století našel zmínku o „ancilla monetarii“ a o „domus olim monetarii“, t. j. o služebné minciřově a o domu kdysi minciřově. Jeho tvrzení je bezpodstatné, protože i ve 14. století mohl býti v Jihlavě minciř jako zaměstnanec směnárny a že tyto dva případy, k nimž ještě další připojuje Hoffmann, nejsou způsobilé k důkazu o existenci jihlavské mincovny ve 14. století.⁴⁶ Neodůvodněné je i mínění Striebovo,⁴⁷ že Jihlava obdržela r. 1343 od markraběte Karla Lucemburského mincovní oprávnění. K tomu je třeba bližšího vysvětlení.

Po centralisaci celého českého a moravského mincovnictví včetně mincovny opavské a kladské v Kutné Hoře není po určitou dobu známek o nějaké mincovní činnosti mimo Vlašský dvůr. Stopy markrabské mincovny lze asi v třicátých letech sledovati jen v Brně⁴⁸, a to zatím jen podle písemných zpráv. Teprve za markraběte Jana (1350—1375) je možno mluvit o činnosti markrabské mincovny v Brně, a to jednak vzhledem k hospodářskému, politickému a správnímu významu Brna jako sídelního města, jednak se zřetelem na písemné zprávy,⁴⁹ ověřené v poslední době i mincovním materiálem.⁵⁰ Vyslovil jsem pak již dříve názor, že i t. zv. mince s IO spadají patrně do Janova mincovního období,⁵¹ zejména do posledních let jeho vlády. Z toho plyne závěr, že je vyloučeno, aby v Jihlavě ve 14. století razila markrabská mincovna. Stříbro z jihlavských hor bylo patrně dodáváno do Brna. Doklad toho je možno snad hledati i ve zprávě o nepokojích jihlavských řemeslníků r. 1391, kdy je řeč o dodávce dvou centnýřů stříbra pro markraběcí mincovnu⁵².

Není pak ani možno souhlasiti s názorem, že v Jihlavě byla ve 14. století městská mincovna. Městské ražby moravských měst se totiž vyskytují vesměs až v 15. století a jsou důsledkem změněného hospodářského a politického postavení měst po husitských válkách. Ostatně ani v zápisech v jihlavských městských knihách ze 14. století nenalzáme doklady o nějaké jihlavské minci. Čteme tu

⁴⁶ E. Schwab, Nachrichten über die Münzstätte zu Iglau, Der Münzensammler 1934, str. 4. K r. 1361—1366 viz Fr. Hoffmann, Měnové poměry v Jihlavě v první polovině 15. století v tomto sv. VSV. Do jeho článku jsem mohl nahlédnout v rukopise.

⁴⁷ F. Striebe, Nachrichten über die Münzstätte zu Iglau, Der Münzensammler 1933, str. 33. Srv. F. Dvorschak, Der Geldumlauf und die Münzstätten des Mittelalters, Der Münzensammler 1935, příl., str. 10 n.

⁴⁸ Pošvář, Byla v Brně mincovna ve 14. století?, Num. listy 1951, str. 61 n.

⁴⁹ Pošvář, Brněnské ražby 14. století, Vlastivědný sborník moravský 1952, str. 238 n.

⁵⁰ J. Sejbal, Moravský brakteátový haléř z poloviny 14. století, Num. listy 1955, str. 75.

⁵¹ Pošvář, l. c. str. 241.

⁵² E. Nohejlová, Moravská mincovna markraběte Jošta, NČČsl. 1933, str. 59. — Srv. též J. Máček, Husitské revoluční hnutí, Praha 1952, str. 31 n.

vesměs jen údaje v kopách grošů po 60 groších podle českého počtu, v groších, event. v haléřích⁵³. Haléře jsou často počítány na solidy (solidi hallensium), patrně po 12 kusech, a to vedle grošů⁵⁴. Z toho lze souditi, že tento solidus byl jen početní jednotkou, protože jinak bylo počítáno 12—14 haléřů na pražský groš. Kdyby totiž šlo v těchto případech o počet haléřů na groš, patrně by to bylo výslovně označeno. Čteme-li však o solidu haléřů, pak tu snad šlo o počítání podle vídeňského vzoru a používalo se ho jako pevného poměru vzhledem ke kolísavé relaci haléře ke groši v různých obdobích 14. století⁵⁵.

O jihlavských ražbách můžeme mluvit až v 15. století, kdy v Jihlavě byla v činnosti městská mincovna. Z počátku století platila — podle zápisů v městských knihách⁵⁶ — jako běžná měnová jednotka kopa grošů, někdy byly groše počítány v desetinné soustavě (po 100 groších),⁵⁷ výjimečně čteme o hřivnách grošů moravského počtu (po 64 groších)⁵⁸, řídce o florénech⁵⁹, florénech či dukátech uherských⁶⁰, ojediněle o librách vídeňských feniků⁶¹, hřivnách grošů polského počtu⁶² a pod. V té době tedy ještě jihlavská mincovna nebyla v činnosti. Je však třeba v této souvislosti říci několik slov o t. zv. jihlavské kontramarce na českých groších⁶³. Pražské groše byly kontramarkovány nejprve v německých městech⁶⁴, kde zpravidla vyražením městského znaku na pražský groš byla osvědčena jeho jakost v zájmu plynulých obchodních styků, když groše postupně upadaly na své kvalitě. První ojedinělé kontramarky se objevily již koncem 14. století, avšak teprve ve dvacátých letech 15. století se stávaly běžným zjevem. Kontramarky měly různé podoby, většinou ve formě městského znaku kontramarkujícího města. Jedna z nich má, jak se tvrdí, podobu ježka, kráčejičího do

⁵³ Městský a okresní archiv v Jihlavě (dále MOAJ), městská kniha (dále MK) A/I, fol. 2b, 4b, 31b, 33b, 41a atd., též MK A/II, fol. 1a, 4a atd.

⁵⁴ MK A/I, fol. 38b, 72a, 76a, 80a, 81b, 83b a j.

⁵⁵ *Castelin*, l. c. str. 87. — *Nohejlová—Prátová*, Neznámé drobné mince Karla IV., Numis. sborník I/1953, str. 70 a literatura tam uvedená. — *Srov. F. Graus*, Chudina městská v době předhusitské, Praha 1949, str. 170 n.

⁵⁶ MOAJ, MK A/III (fragment 1409—1433), A/III (1408—1472), A/IV (1419—1519), A/V (1473—1515).

⁵⁷ Na př. A/III frag., fol. 63a, 105b, 152a; A/III, fol. 129a, 202a a pod.

⁵⁸ MOAJ, MK A/III, frag. fol. 18a, 27a.

⁵⁹ MK A/III frag., fol. 133a, 136b; A/III, fol. 91a, 99b, 102b, 104b, 110b a j.

⁶⁰ MK A/III, fol. 96a, 111a, 150a a j.

⁶¹ MK A/III, fol. 81b.

⁶² MK A/III, fol. 38b.

⁶³ *V. Katz*, Kontramarky na pražských groších, Praha 1927, tab. I. č. 50. — *Nohejlová—Prátová*, Zákonitost nálezů mincí, Num. listy 1951, str. 91. — *Táž*, Význam moravských nálezů mincí 14. a 15. století, Num. listy 1955, str. 114.

⁶⁴ *Katz*, l. c. str. 51 n. — *Nohejlová—Prátová*, Numismatické památky doby husitské, ČNM 1951, str. 21. — *L. Nemeškal*, Kontramarky na pražských groších, Num. listy 1954, str. 102 n.

prava. Katz ji přidělil Jihlavě. Z 13 nálezů s těmito kontramarkovanými groši bylo 7 v blízkosti Jihlavy⁶⁵ na české straně. Z moravských nálezů uvádí Nohejlová⁶⁶ Horní Bory (o. Vel. Meziříčí), Dalečín (o. Nové Město n. M.), Chlum (o. Bystřice n. Pern.), jež vůbec obsahovaly kontramarkované groše, ne však jihlavské. Soudí, že Jihlava následovala příklad německých měst a neostýchala se projevit i takto svůj negativní postoj k českému státu.⁶⁷ Tato významná skutečnost nebyla však zatím ověřena archivními zprávami. V jihlavských městských knihách, jež obsahují zápisy o novém složení městské rady, o důležitých a pamětihodných událostech, kam byly zapisovány statuty cechů, mýtní sazebníky a pod., by nepochybně byla aspoň zmínka o usnešení městské rady, jež by jistě zavedení jihlavské kontramarky předcházelo. Nic takového však nenacházíme. Kromě toho v knihách výdajů a příjmů městských by se kontramarkování grošů projevilo příslušnými položkami za vybírání poplatku i za mzdu osob při tom zaměstnaných.⁶⁸ Za tohoto stavu není patrně již naděje na bezpečné archivní zjištění jihlavského kontramarkování. Tato okolnost nás pak nutí k velmi opatrnému postoji k jihlavské městské kontramarce. Spíše by snad bylo možno se domnívati, že kontramarkování ježkem prováděl v Jihlavě císař Zikmund průběhem svých válečných operací proti Čechům, zejména pak proti Kutné Hoře⁶⁹. Snad potřeboval kontramarkované groše k válečným platům.

Při studiu jihlavských městských knih jsem pak našel dva doklady, které ukazují, že v Jihlavě byly groše váženy a jako „vážené“ odlišovány od „nevážených“. Tak k r. 1422 čteme⁷⁰: „Item XXIII gr. ponderatos cum XXI bonis denariis argenteis...“ a k r. 1444⁷¹: „...LXXX gr. ...vnd mit den gewegen groschen...“ Jestliže jsou tyto vážené groše uváděny odděleně od dobrých grošů stříbrných, snad je to dokladem, že špatné groše byly váženy, event. i po zvážení nějak trvale označeny. Neodvážuji se však na základě těchto dvou zápisů souditi, že jde nepochybně o kontramarky, resp. o kontramarky města Jihlavy. Mohly tak být eventuálně označovány i kontramarky jiných měst, což v Jihlavě, která měla obchodní spojení s cizinou, nebylo vyloučeno. Sem je snad třeba zařaditi i zmínku k r. 1425 (MK A/V, fol. 79b) o „XII gr. ratione metalli“ 12 groších na počet kovu, jež ukazuje, že groše byly brány i v hodnotě kovu.

⁶⁵ Nohejlová—Prátová, *Zákonitost nálezů*, str. 91 n. — Nemeškal, I. c. str. 110.

⁶⁶ Nohejlová—Prátová, *Význam moravských nálezů*, str. 114.

⁶⁷ Nohejlová—Prátová, *Nález v Kyjově r. 1942 (mince s IO)*, NČ 1950, str. 111.

⁶⁸ Podle sdělení Dr Hoffmanna, který připravil edici jihlavských berních rejstříků z 15. stol., takové položky nejsou.

⁶⁹ Srov. Nohejlová—Prátová, *Zákonitost nálezů*, str. 92, která spojuje nálezy jihlavských kontramarek se Zikmundovým tažením r. 1421.

⁷⁰ MOAJ, MK A/III, fol. 69a.

⁷¹ MOAJ, MK A/III, fol. 200a.

O vlastní jihlavské minci se pak dočítáme až v druhé polovině 15. století. Jak Jihlava dosáhla městského mincovního oprávnění, není jasno. Je známo privilegium císaře Fridricha z 19. června 1467⁷² pro Brno, Jihlavu, Znojmo a Olomouc, jimž bylo uděleno mincovní právo, avšak zápisy v jihlavských městských knihách ukazují, že městská mincovna v Jihlavě razila již dříve. Zdá se, že některá moravská města po husitských válkách byla k ražbě vlastní mince přivedena hospodářskou potřebou, při čemž při uvolnění korunní moci ve státě nebylo nutno vyčkávatí udělení královského privilegia. To pak vlastně později jen legalisovalo faktický stav⁷³. Tak tomu bylo nepochybně i v Jihlavě. Počátek městské mincovny v Jihlavě lze tedy klásti do konce prvního desetiletí druhé poloviny 15. století. Vedou nás k tomu zprávy čerpané z jihlavských městských knih.

Tak v r. 1458 je výslovná zmínka o minci kutnohorské⁷⁴. Kdyby bylo v Jihlavě v té době používáno jen mince kutnohorské (vládní), nebylo by asi potřeba zdůraznit, že jde o „9 grošů v dobré minci, které je užíváno v Horách“ (Kutných). Tento nápis napovídá, že v Jihlavě asi platila jiná mince, než v Kutné Hoře. Proti tomu máme z r. 1459 zápis⁷⁵, že má býti placeno v minci, „které v té době obecně užíváme v naší obci“ (t. j. v Jihlavě). Ze srovnání obou těchto zápisů lze patrně souditi, že Jihlava již v té době razila vlastní městskou minci. V souvislosti s druhým zápisem je možno na městskou minci vztahovati i všechny další zmínky o „obecné minci“, „obecně obíhající“ a pod., jež se vyskytují k r. 1462⁷⁶. Jasný doklad městské mince, který navazuje zřejmě na předchozí, je z r. 1463⁷⁷, kde při prodeji poloviny rybníka „vnter Biberstorff“ je uvedeno „sechzig schock gr. gutr müncz stat werung zu Iglau“, (t. j. šedesát kop grošů dobré mince městské měny v Jihlavě). Jestliže pak téhož roku čteme o „moneta communis“⁷⁸ (t. j. o obecné minci), pak v souvislosti s dříve uvedeným dokladem o dobré městské minci jihlavské musíme patrně i tento údaj vztahovati na městskou minci. Podobně je zmínka o kopách grošů obecné mince i v r. 1464⁷⁹ a 1465.⁸⁰ Z téhož roku je pak doklad o minci „horské“, t. j. kutnohorské, která je výslovně jme-

⁷² E. M. Lichnowsky, *Geschichte des Hauses Habsburg VII.*, Vídeň 1843, str. 107. Tímto privilegiem bylo povoleno mincovní oprávnění městům Olomouci, Brnu, Znojmu a Jihlavě k ražbě mincí podle českého zrna. Viz též J. Chmel, *Regesten des deutschen Kaisers Friedrichs III.*, č. 5061.

⁷³ Srov. pro Brno, *Pošvář*, *Městská mincovna v Brně*, Num. listy 1952, str. 61 n.

⁷⁴ MOAJ, MK A/III, fol. 273b. — Též *Pošvář*, *Městská měna v Jihlavě*, Num. listy 1957.

⁷⁵ MOAJ, MK A/III, fol. 277a.

⁷⁶ MOAJ, MK A/III, fol. 285a, 285b, 286a; A/IV, fol. 157b.

⁷⁷ MOAJ, MK A/III, fol. 288b.

⁷⁸ MOAJ, MK A/III, fol. 288a.

⁷⁹ MOAJ, MK A/III, fol. 292b.

⁸⁰ MOAJ, MK A/III, fol. 296a.

nována⁸¹. Byla to zřejmě výjimka při běžném používání městské mince a bylo tedy nutno výslovně uvést, že se jedná o minci kutnohorskou. Je to též případ, jaký tu byl uveden k r. 1458 a 1459.

Nepochybné doklady o městské jihlavské minci máme z let 1489–1495, kdy je v jednotlivých údajích výslovně uvedeno, že je míněna městská mince „müncz noch der statwerung,“ „müncz der statwerung“). K r. 1489 je zápis⁸²: „XXV guld. vnd die czalung sol sein halffen tail guld. vnd halfentail müncz noch der statwerung“, kdy 25 zlatých má být splaceno polovinou ve zlatých a polovinou v městské minci. Jiný zápis z téhož roku⁸³: „alle halbe iar XXV guld. vnez zu volkomenlicher czalung der vrogenanten Sümb vnd die czalung sol sein halb guld. vnd halb müncz der statwerung,“ zajišťuje půlroční splátky 25 zlatých, při čemž placení má být provedeno z poloviny ve zlatých a z poloviny v městské minci. Totéž čteme i v jiném zápisu z r. 1489⁸⁴, kde jsou určeny půlroční splátky 15 zlatých s placením opět na polovinu v městské minci („vnd die czalung sol sein halb guld. vnd halb müncz noch der statwerung“). Zápis z r. 1490⁸⁵ vyměňuje zaplacení 20 kop, a to z poloviny ve zlatě a z poloviny v městské minci („Dornach aber auff Michaelis das lecher gelt XX β vnd die czalung sol sein halb mit gold vnd halb der müncz noch der statwerung“). Totéž ustanovení je také v zápisu z roku 1491.⁸⁶ Ze srovnání s těmito formulacemi lze usuzovat, že i termín „obecná mince“ značí minci městskou, jak čteme v zápisu z roku 1491⁸⁷: „Item kraycezer vor V β XX gr. Item Gemain müntz VIII β VII gr.“, což je zvláště patrné z jiného zápisu z téhož roku⁸⁸, kde je zmínka o zlatých, staré minci a naší minci (t. j. jihlavské): „Item zum ersten hat sie vermeldt dassie hat VII guld., III β alez gelt, 1 β vn β, müncz“. K témuž roku pak máme doklad o jihlavské minci v listině z 23. července 1491⁸⁹, uložené v Archivu města Brna, kde je uveden dluh dvou kop „naší mince“ („czway schock unser müntz“), ježto jde o list vystavený v Jihlavě. Jasně je také zjištění městské mince v zápisu k r. 1493⁹⁰: „Czu Sandt Girgen tag nachstkunfftig sol er ir daran geben XL β statwerung“. Z r. 1495 je pak několik jasných dokladů o městské minci: „Item paul slosser sol yn czalen mit der Statwerung⁹¹“, jiný: „... geben vnd czalen sol vmb das abgemelt haws LX vngr, guld. in gold vnd LXIII β, yn müncz noch der statwerung⁹²“, další: „vmb sein haws geben vnd czalen sol andrhalb hundert guld. vng. oder souil müncz noch der statwerung“⁹³ a posléze zaplacení kupní ceny za

⁸¹ MOAJ, MK A/III, fol. 297a.

⁸² MOAJ, MK A/V, fol. 76b.

⁸³ MOAJ, MK A/V, fol. 76b.

⁸⁴ MOAJ, MK A/V, fol. 77a.

⁸⁵ MOAJ, MK A/V, fol. 84a.

⁸⁶ MOAJ, MK A/V, fol. 84b.

⁸⁷ MOAJ, MK A/V, fol. 87b.

⁸⁸ MOAJ, MK A/V, fol. 91a.

⁸⁹ *Pošvář*, Městská mincovna v Brně, str. 65.

⁹⁰ MOAJ, MK A/V, fol. 98a.

⁹¹ MOAJ, MK A/V, fol. 103b.

⁹² MOAJ, MK A/V, fol. 104a.

⁹³ MOAJ, MK A/V, fol. 106a.

rybníky ve výši 85 kop má býti rovněž provedeno v městské minci („vmb die bemelten teich dem hondl gebèn vnd czalen sol LXXXV β noch der Statwerung⁹⁴“). Ne zcela výslovný je zápis z r. 1497, který je jen nepřímým dokladem o městské minci: „Item XL vngr, guld., III β X gr. behmisch gr. vnd II β münz⁹⁵“.

Z uvedených zápisů lze bezpečně souditi na dvě období městské mince v Jihlavě a tedy i dvě období činnosti městské mincovny: jedno kolem r. 1460, jež trvalo do r. 1465, druhé pak krátce před r. 1490 do r. 1495. Kromě toho je možno, že i výrazy „gelt“, „münz“ znamenaly městskou minci a že městská mince byla v oběhu i mimo tato dvě období⁹⁶.

Všimneme-li si druhé poloviny 15. století, jeví se v něm z městských knih tento obraz o oběhu jiných druhů mincí v hospodářském životě města Jihlavy:

Nejčtenější jsou údaje ve zlatých (flor., guld.) bez bližšího označení: k r. 1450,⁹⁷ 1454,⁹⁸ 1456,⁹⁹ 1462,¹⁰⁰ 1466,¹⁰¹ 1468,¹⁰² 1469,¹⁰³ 1470,¹⁰⁴ 1471,¹⁰⁵ 1472¹⁰⁶ (A/III), 1459,¹⁰⁷ 1462,¹⁰⁸ 1470,¹⁰⁹ 1473,¹¹⁰ 1474,¹¹¹ 1476,¹¹² 1477,¹¹³ 1478,¹¹⁴ 1479,¹¹⁵ 1480,¹¹⁶ 1481,¹¹⁷ 1484,¹¹⁸ 1485,¹¹⁹ 1489,¹²⁰ 1490,¹²¹ 1497¹²² (A/IV), 1477,¹²³ 1478,¹²⁴ 1481,¹²⁵ 1483,¹²⁶ 1485,¹²⁷ 1486,¹²⁸ 1488,¹²⁹ 1491,¹³⁰ 1492,¹³¹ 1495,¹³² 1496,¹³³ 1497¹³⁴ a 1499¹³⁵ (A/V). Lze nepochybně míti za to, že zlatý tu byl početní jednotkou, protože při placení ve zlatě je tato podmínka výslovně uváděna.

Tak čteme o placení ve zlatě (flor. in auro, guld. in gold) v těchto případech:

-
⁹⁴ MOAJ, MK A/V, fol. 107b.	¹¹⁵ Tamtéž, fol. 185a.
⁹⁵ MOAJ, MK A/V, fol. 132b.	¹¹⁶ Tamtéž, fol. 185b, 186a, b.
⁹⁶ <i>Pošvář</i> , Městská měna v Jihlavě, 41.	¹¹⁷ Tamtéž, fol. 187b.
⁹⁷ MOAJ, MK A/III, fol. 233b, 234a.	¹¹⁸ Tamtéž, fol. 191a.
⁹⁸ Tamtéž, fol. 244b, 245b.	¹¹⁹ Tamtéž, fol. 192a.
⁹⁹ Tamtéž, fol. 261a.	¹²⁰ Tamtéž, fol. 197a.
¹⁰⁰ Tamtéž, fol. 235a.	¹²¹ Tamtéž, fol. 198b.
¹⁰¹ Tamtéž, fol. 306a.	¹²² Tamtéž, fol. 209a.
¹⁰² Tamtéž, fol. 309b.	¹²³ MOAJ, MK A/V, fol. 25a.
¹⁰³ Tamtéž, fol. 313a.	¹²⁴ Tamtéž, fol. 28b, 30b, 31a, 32a, 33a.
¹⁰⁴ Tamtéž, fol. 317a, 318b, 319a.	¹²⁵ Tamtéž, fol. 40a.
¹⁰⁵ Tamtéž, fol. 322b.	¹²⁶ Tamtéž, fol. 53a.
¹⁰⁶ Tamtéž, fol. 324b, 327b.	¹²⁷ Tamtéž, fol. 61a.
¹⁰⁷ MOAJ, MK A/IV, fol. 153a.	¹²⁸ Tamtéž, fol. 68a.
¹⁰⁸ Tamtéž, fol. 157b.	¹²⁹ Tamtéž, fol. 71b, 76b, 77a.
¹⁰⁹ Tamtéž, fol. 173b.	¹³⁰ Tamtéž, fol. 86a, 87b.
¹¹⁰ Tamtéž, fol. 175b.	¹³¹ Tamtéž, fol. 94a.
¹¹¹ Tamtéž, fol. 177b, 178a.	¹³² Tamtéž, fol. 105a, 113a, 115a.
¹¹² Tamtéž, fol. 181a.	¹³³ Tamtéž, fol. 122a.
¹¹³ Tamtéž, fol. 181b, 182a.	¹³⁴ Tamtéž, fol. 130a, 136a.
¹¹⁴ Tamtéž, fol. 184a.	¹³⁵ Tamtéž, fol. 138a.

k r. 1454,¹³⁶ 1458,¹³⁷ 1464,¹³⁸ 1468,¹³⁹ 1470,¹⁴⁰ 1471,¹⁴¹ 1472¹⁴² (A/III), 1450¹⁴³ (A/IV), 1474,¹⁴⁴ 1485,¹⁴⁵ 1495,¹⁴⁶ 1497¹⁴⁷ (A/V).

V této souvislosti je třeba uvést i zmínky o uherských zlatých (flor. hung., guld. hung.). Někdy je tu výslovně vymíněno placení ve zlatě: r. 1458,¹⁴⁸ 1460,¹⁴⁹ 1462,¹⁵⁰ 1464,¹⁵¹ 1470,¹⁵² 1471,¹⁵³ (A/III), 1450,¹⁵⁴ 1459,¹⁵⁵ 1462,¹⁵⁶ 1477¹⁵⁷ (A/IV), 1473,¹⁵⁸ 1477,¹⁵⁹ 1478,¹⁶⁰ 1479,¹⁶¹ 1481,¹⁶² 1484,¹⁶³ 1488,¹⁶⁴ 1489,¹⁶⁵ 1491,¹⁶⁶ 1493,¹⁶⁷ 1495,¹⁶⁸ 1496,¹⁶⁹ 1497,¹⁷⁰ 1499¹⁷¹ (A/V). Z tohoto počtu je asi v 8 případech požadováno výslovně placení ve zlatě. Zřejmě i uherský zlatý figuroval někdy jen jako početní jednotka.

Dosti časté jsou zmínky o „starých pražských groších“ (gr. prag. antiqui): k r. 1456,¹⁷² 1465,¹⁷³ 1466,¹⁷⁴ 1468,¹⁷⁵ 1470¹⁷⁶ (A/III), 1476¹⁷⁷ (A/IV), 1474,¹⁷⁸ 1477,¹⁷⁹ 1479,¹⁸⁰ 1481,¹⁸¹ 1491¹⁸² (vedle „pehmisch gr.“), 1495¹⁸³ a 1500¹⁸⁴ (A/V). Z které doby tyto „staré pražské groše“ byly, je na základě těchto údajů obtížno rozhodnouti. Castelin uvádí v příkladu k r. 1460,¹⁸⁵ že šlo o groše z doby před smrtí nebo po smrti Václava IV., takže tyto groše obíhaly po více než 40 let. Po-

¹³⁶ MOAJ, MK A/III, fol. 253b.

¹³⁷ Tamtéž, fol. 270b.

¹³⁸ Tamtéž, fol. 290b.

¹³⁹ Tamtéž, fol. 308b.

¹⁴⁰ Tamtéž, fol. 316a, 319a.

¹⁴¹ Tamtéž, fol. 324a.

¹⁴² Tamtéž, fol. 326b, 327a, 327b, 328b, 329a, 329b.

¹⁴³ MOAJ, MK A/IV, fol. 135a.

¹⁴⁴ MOAJ, MK A/V, fol. 20b.

¹⁴⁵ Tamtéž, fol. 63a.

¹⁴⁶ Tamtéž, fol. 111b.

¹⁴⁷ Tamtéž, fol. 134b.

¹⁴⁸ MOAJ, MK A/III, fol. 273a.

¹⁴⁹ Tamtéž, fol. 278a (in auro).

¹⁵⁰ Tamtéž, fol. 284a (noui).

¹⁵¹ Tamtéž, fol. 291a (in auro).

¹⁵² Tamtéž, fol. 317a.

¹⁵³ Tamtéž, fol. 323b.

¹⁵⁴ MOAJ, KN A/IV, fol. 131b (in auro).

¹⁵⁵ Tamtéž, fol. 155a (in auro).

¹⁵⁶ Tamtéž, fol. 156a, 157b.

¹⁵⁷ Tamtéž, fol. 181b.

¹⁵⁸ MOAJ, MK A/V, fol. 17a.

¹⁵⁹ Tamtéž, fol. 25a, 25b.

¹⁶⁰ Tamtéž, fol. 29a.

¹⁶¹ Tamtéž, fol. 36a (in gold), 38b.

¹⁶² Tamtéž, fol. 41b.

¹⁶³ Tamtéž, fol. 60b.

¹⁶⁴ Tamtéž, fol. 71b.

¹⁶⁵ Tamtéž, fol. 79a.

¹⁶⁶ Tamtéž, fol. 88b.

¹⁶⁷ Tamtéž, fol. 96a, 97a, 98a.

¹⁶⁸ Tamtéž, fol. 104a (in gold), 106a (in gold), 111b, 115a, 119a, 120a.

¹⁶⁹ Tamtéž, fol. 122b, 127a (in gold), 127b (in gold).

¹⁷⁰ Tamtéž, fol. 132a.

¹⁷¹ Tamtéž, fol. 137a, 138b, 141a, 150a, 150b, 151a, 151b.

¹⁷² MOAJ, MK A/III, fol. 264a.

¹⁷³ Tamtéž, fol. 297a, 299b.

¹⁷⁴ Tamtéž, fol. 306a.

¹⁷⁵ Tamtéž, fol. 308b.

¹⁷⁶ Tamtéž, fol. 316a, 317a (pesseres gelt, ergeres gelt), 319a.

¹⁷⁷ MOAJ, MK A/IV, fol. 181a.

¹⁷⁸ MOAJ, MK A/V, fol. 18b.

¹⁷⁹ Tamtéž, fol. 25a, 27a.

¹⁸⁰ Tamtéž, fol. 36a.

¹⁸¹ Tamtéž, fol. 41a.

¹⁸² Tamtéž, fol. 87a.

¹⁸³ Tamtéž, fol. 111b.

¹⁸⁴ Tamtéž, fol. 155a.

¹⁸⁵ Castelin, Česká drobná mince, str. 224.

dle zjištěných údajů však v Jihlavě obíhaly ještě mnohem déle. Zřejmě byly v oběhu ještě r. 1491 vedle tehdy běžné grošové mince, jak bylo uvedeno. V této souvislosti lze uvést i údaje o „staré minci“ (*antiqua pecunia, alte münz*), jež lze čísti k r. 1462,¹⁸⁶ 1470,¹⁸⁷ 1472¹⁸⁸ (A/III), 1479,¹⁸⁹ 1485,¹⁹⁰ 1491¹⁹¹ a 1495¹⁹² (A/V). Snad tu byla míněna stará jihlavská městská mince ze staršího ražebního období, která stále ještě byla berná a byla rozlišována od mince městské nedávno ražené. Je to ovšem dohad. Poměrně vzácné jsou údaje o bílých groších.¹⁹³

Z cizích peněz jsou občas uváděny míšeňské groše: k r. 1465,¹⁹⁴ 1468,¹⁹⁵ 1472¹⁹⁶ (A/III), 1485,¹⁹⁷ 1491¹⁹⁸ a 1500¹⁹⁹ (A/V). Podobně jsou i řídké zmínky o vídeňské minci: k r. 1470²⁰⁰ (A/III), 1475²⁰¹ (A/IV), 1478,²⁰² 1481,²⁰³ 1491,²⁰⁴ 1499²⁰⁵ a 1500²⁰⁶ (A/V). Málo čteme i o rýnských zlatých: r. 1470²⁰⁷ (A/III), 1488,²⁰⁸ 1492,²⁰⁹ 1495,²¹⁰ 1496,²¹¹ 1499²¹² (A/V). Dále se dočítáme jen ojediněle o krejcarech k r. 1491²¹³ a 1495.²¹⁴ Kromě toho jsou zmínky o mincích „fúrer“ (r.

¹⁸⁶ MOAJ, MK A/III, fol. 285a.

¹⁸⁷ Tamtéž, fol. 319a, 319b.

¹⁸⁸ Tamtéž, fol. 329b.

¹⁸⁹ MOAJ, MK A/V, fol. 36a.

¹⁹⁰ Tamtéž, fol. 63a.

¹⁹¹ Tamtéž, fol. 91a.

¹⁹² Tamtéž, fol. 120a.

¹⁹³ MOAJ, MK A/V, fol. 27a (1477), fol. 98a (1493), fol. 136a, fol. 149b (1499).

¹⁹⁴ MOAJ, MK A/III, fol. 297a.

¹⁹⁵ Tamtéž, fol. 308b.

¹⁹⁶ Tamtéž, fol. 329b.

¹⁹⁷ MOAJ, MK A/V, fol. 63a.

¹⁹⁸ Tamtéž, fol. 87b.

¹⁹⁹ Tamtéž, fol. 155a.

²⁰⁰ MOAJ, MK A/III, fol. 317a.

²⁰¹ MOAJ, MK A/IV, fol. 180a (gr. den. wien. albe monete).

²⁰² MOAJ, MK A/V, fol. 17a (weisgelt).

²⁰³ Tamtéž, fol. 43 b (phunt phennig).

²⁰⁴ Tamtéž, fol. 87b (alte wiener II β XX gr.)

²⁰⁵ Tamtéž, fol. 145a (XL pfünd wiener pfennig, ... IX β wiener gelt, ... II β vnd XIII phünt D...)

²⁰⁶ Tamtéž, fol. 155a (alte wiener vor VI β ...).

²⁰⁷ MOAJ, MK A/III, fol. 317a.

²⁰⁸ MOAJ, MK A/V, fol. 71a.

²⁰⁹ Tamtéž, fol. 93a.

²¹⁰ Tamtéž, fol. 110a, 113a, 116a, 117a.

²¹¹ Tamtéž, fol. 120a, 121b.

²¹² Tamtéž, fol. 140b, 141a.

²¹³ MOAJ, MK A/V, fol. 87b.

²¹⁴ Tamtéž, fol. 115a.

1495²¹⁵ a 1500²¹⁶), jimiž by snad mohly býti čtyřnásobné české groše Vladislava II., jež uvádí Voigt,²¹⁷ dále „czwaier“ (r. 1500²¹⁸), snad „tlusté“ groše téhož panovníka.²¹⁹ Zvláštního druhu jsou asi mince „kuniglaslaber“ (1491, 1495, 1500²²⁰), o nichž se mi dosud nepodařilo zjistiti, jakého původu byly. Podobně i t. zv. „liehschitzen“ (1495²²¹), o nichž v českých pramenech z 16. století je řeč jako o „lichčicářích“, jichž šlo 13 na zlatý.²²²

Jinak je známo, že král Matyáš r. 1471 osobním zákrokem v Jihlavě vnucoval svou minci,²²³ jak je ostatně patrné i z Brna a odjinud. Matyáš totiž začal r. 1470 raziti v mincovně v Č. Budějovicích svou vlastní minci, jejíž oběh se snažil zavést.²²⁴ Tak vytýkal např. i Janu z Rožmberka z Brna 17. května 1470, že ve svém městě Krumlově ji nepřipouští a že ani jeho lidé na jeho panství „ji bráti nechťi“.²²⁵ Týž stav byl nepochybně i v Jihlavě, když bylo třeba Matyášova osobního zásahu. Z jiného pramene víme, že jihlavský soud r. 1495 dal mimo jiné poučení tohoto druhu:²²⁶ „Item na pátý kus sie otázku učinili: coby funt, hřivna, věrduňk, lot a šilink vedle čísla a počtu práv našich učinili, tímto se zpravujte: ač od starodávna za pokutu mordérstva v smlouvách mierných vedle práva pokutu počítáme L funtův za XXX s. (kop), avšak v jiných pokutách funt počítá se za XX gr., hřivna za XLVIII gr., věrduňk za XII gr., lot za IIII gr. a šilink krátký za XIII peniez malých, jenžto platí groš český“. Tu šlo o sazby pro tresty. Je zají-

²¹⁵ MOAJ, MK A/V, fol. 112a, 11a. - Dle sdělení *dr. B. Kocha* z Mincovního kabinetu ve Vídni z 27. I. 1957 byl „fürer“ ve smyslu vídeňského mincovního řádu z r. 1481 krejcar, který platil 4 feniky.

²¹⁶ Tamtéž, fol. 155a.

²¹⁷ *M. A. Voigt*, Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen etc. II., Praha 1772, str. 317, obr. č. 5, str. 315. Popisuje je jako „Ein vierfacher böhmische Graschen“ s korunou na lici a opisem WLADISLAVS ET LVDOVICVS REGES BOEMIE, na rubu s českým lvem a opisem GROSSI PRAGENSES. Uvádí, že tento exemplář je v cís. mincovním kabinetu ve Vídni.

²¹⁸ MOAJ, MK A/V, fol. 155a. - V cit. dopise *B. Koch* uvádí, že „czwaser“ byly vídeňské dvoufenikové mince.

²¹⁹ *Voigt*, l. c. str. 317, obr. č. 6, str. 315. Mince rovněž uváděna v mincovním kabinetu ve Vídni.

²²⁰ MOAJ, MK A/V, fol. 87a, 112, 155a. *Koch* považuje tyto mince za ražby Vladislava II.

²²¹ Tamtéž, fol. 113a (II β liehschitzen).

²²² Údaj k r. 1523 z olomouckých půhonných knih *F. Zřídka Veselý*, Mince a ceny v moravských půhonných knihách z l. 1490—1535, Numismatic. listy 1957, který také tuto minci blíže nedefinuje.

²²³ Viz *Chr. d'Elvert*, Geschichte und Beschreibung der königlichen Kreis- und Bergstadt Iglau in Mähren, Brno 1850, str. 131.

²²⁴ *Castelin*, Česká drobná mince, str. 244 n.

²²⁵ Tamtéž, str. 246.

²²⁶ *J. A. Tomaschek*, Der Oberhof Iglau in Mähren und seine Schöffensprüche aus dem XIII. — XIV. Jahrhundert, Innsbruck 1868, str. 278, č. 12/II.

mavé, že poměr 50 liber ku 30 kopám se datuje ještě ze 13. století, kde však týž počet byl vyjádřen v talentech ku hrivnám.²²⁷ Rovněž krátký šilink je uveden již v jihlavském městském právu z poloviny 13. století.²²⁸ Je to zároveň doklad o početní souvislosti měny denárové s grošovou. K tomu je možno uvést doklad z počátku 16. století z téhož pramene, kde se praví:²²⁹ „... pokutu dáti rychtáři LX šilinkův a každému konšelu zvláště XXX šilinkův krátkých, počítajíc šilink za český groš, leč jemu v tom jakú milost dávatí chcete. Datum 1507.“

Ještě je třeba několik slov k jihlavské městské minci. Do nedávna se celkem nepochybně soudilo, že jihlavské městské mince jsou kruhové peníze, jednostranně ražené s moravskou orlicí, hledící vpravo a nesoucí v prsním štítku písmeno I. V nedávné době se však vyskytly pochybnosti, zda je to skutečně I, či zda tu je třeba spíše hledati perňštejnský znak se zubří hlavou či něco jiného.²³⁰ Rozpravu vhodně ukončila E. Nohejlová-Prátová ve prospěch I.²³¹ Archivní materiál zde podaný snad přispěje k rozlišení jednotlivých emisí jihlavské městské mince, jež se bezpochyby od sebe lišily.

Jihlavská městská mince byla nepochybně v oběhu jen v městě Jihlavě a snad se jí používalo při placení do jiných měst s městskou měnou. Ukazují to nálezy mincí, kde zpravidla jsou současně městské mince jak brněnské, tak jihlavské i znojenské.²³² Dokladem je také svrchu zmíněná listina o platu z Jihlavy do Brna v jihlavské městské měně.²³³ Jinak listinné prameny ukazují, že v okolí Jihlavy, bližším i vzdálenějším, se používalo grošové mince. Tak na př. Erazim z Dlouhé Brtnice r. 1462²³⁴ prodává Fraňkovi z Líbivé věno paní Kuňky na vsi Pičíně „ve sto kopách grošův dobrých širokých rázu pražského za každú kopu šedesáte grošův počítajíc...“ Témuž kupci prodal pak r. 1468²³⁵ Franěk z Vepic své zboží v Pičíně „za třidceti kop grošův dobrých stříbrných rázu pražského aneb za každú kopu šedesát grošův počítajíc a neb za každý groš sedm peněz čtúce mince

²²⁷ E. F. Rössler, *Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII und XIV Jahrhundert*, Praha 1852, Das Schöffebuch č. 218, 258, 367 a j.

²²⁸ *Pošvár*, *Solidus krátký a dlouhý*, Numism. listy 1951, str. 5 n.

²²⁹ *Tomaschek*, l. c. str. 312, č. 44/II. Tamtéž výrok z roku 1390, str. 168, č. 265 má zvláštní údaje o užívaných mincích v té době: „... als sy aus yrem weyne gekauft haben, den sy schanecten czu der czeyt peyd haler, grosse vnd auch platen...“

²³⁰ Na př. K. Ditrich, *Štítek na prsou orlice na „jihlavském“ penízku*, Numism. listy 1954, str. 24 n. — K. Castelin, *O písmenu „I“ na jihlavských mincích*, Numism. listy 1952, str. 10 n. *Týž*, *Moravské kruhové peníze z 15. století*, Numism. listy 1955, str. 145 n.

²³¹ E. Nohejlová-Prátová, *Peníze města Jihlavy z poloviny 15. století*, Numism. listy 1955, str. 1 n.

²³² *Nohejlová-Prátová*, l. c. str. 7 n.

²³³ Viz. pozn. 89.

²³⁴ *Městský archiv v Telči (dále MAT)*, perg. list. č. 13.

²³⁵ *MAT*, perg. list. č. 17.

spravedlivé...“ Téhož roku mezi týmiž smluvními stranami ještě šlo o prodej zboží v Pičíně z titulu věnného práva paní Kuňky „za třidceti kop grošuv dobrých stříbrných rázu pražského... aneb za každú kopu šedesát grošuv počítajíc...“²³⁶ R. 1469 v žádosti o schválení nadání Jindřicha z Hradce k oltáři Panny Marie ve farním kostele sv. Jakuba v Telči čteme „duodecim sexagen. census annui et perpetui“, tedy dvanáct kop ročního a stálého platu.²³⁷ Listem ze 14. února 1477 stvrzuje Franěk z Vepie prodej zboží v Pičíně Františku z Líbivé „za sto zlatých a za patnáct zlatých uherských dobrých a dobře vážných mince spravedlivé“.²³⁸ Jindřich z Hradce a Jan z Lomnice r. 1486 oznamují, že ves Pičín, Markvartice a zboží ve Chlístově daroval Václav z Maříže k oltáři 10.000 rytířů v kostele sv. Jakuba v Novém Telči „krom jedné kopy platu ročního“.²³⁹ Ve schválení této nadace r. 1488 děkanem Janem a kanovníkem Alexiem, administrátory biskupství olomouckého, je uvedeno vydání „na každý rok dvanáste kop groší na každú kopu šedesáte groší počítajíc a za každý groš sedm peněz mince peněz dobrých v zemi Moravskej mezi lidmi obecně berných...“²⁴⁰ Roku 1492 svolil Jindřich z Hradce k nadání kněze Jiříka, jež tento učinil ke kapli sv. Ducha v Horním Telči „ve sto zlatých uherských“.²⁴¹ Listina Václava z Maříže z r. 1494 o nadání k oltáři 10.000 rytířů u sv. Jakuba v Telči obsahuje údaj o ročním platu 12 kop grošů²⁴² v témž znění jako ve schvalovací listině z r. 1488. Vcelku vidíme, že v těchto listinách převládá používání domácí grošové měny. Jen dvakrát čteme o uherských zlatých, při čemž toliko v jednom případě je výslovně míněno placení v dukátech.

Závěrem lze říci, že jihlavská mincovna měla významnou úlohu v českém mincovnictví 13. století jako mincovna královská, jež byla většinou pronajímána společností minemistrů či dávána do provozu sdružení minciřských mistrů. Archivní doklady o minciřích ve 14. století jsou nepochybně dokladem o činnosti směnární. Nelze dobře vysloviti názor, že v Jihlavě v té době byla v činnosti markrabská mincovna, jež asi razila jen v Brně, jako sídle markrabském. Pokud jde o doklad uvedený Hoffmannem o tom, že v dvacátých letech 15. století Jan Magdalenin se Zlatníkem (zlatníkem?) zhotovovali minci jako Vratislavští a Svídníčtí,²⁴³ jde o údaj dosud neznámý a neověřený. Netýká-li se tato zpráva nějak kontramarkování, snad šlo o nějaké kratší ražební období, podobně jako tomu bylo

²³⁶ MAT, perg. list. č. 18.

²³⁷ MAT, perg. list. č. 19.

²³⁸ MAT, perg. list. č. 22.

²³⁹ MAT, perg. list. č. 25.

²⁴⁰ MAT, perg. list. č. 26.

²⁴¹ MAT, perg. list. č. 29.

²⁴² MAT, perg. list. č. 30.

²⁴³ Hoffmann, l. c. 65.

v Brně, ve Znojmě a v Olomouci.²⁴⁴ Mincovní materiál však k tomu nemáme. S jihlavskou městskou mincí se setkáváme až kolem r. 1460 a později kolem r. 1490, jak je možno zjistit z archivního materiálu.

Úkolem této práce bylo oživit údaje, jež si před staletími Jihlavští zapsali do svých městských knih, a jejich konfrontací s jinými prameny podati soubor zpráv o jihlavské mincovně, jež by nejen přispěly k dávné historii města, ale posloužily také jako vodítko při poznávání a zpracovávání jihlavských ražeb, vyšlých kdysi z rukou jihlavských mincířů.

²⁴⁴ Nohejlová—Prátová, Nález v Kyjově (mince s IO), Num. čas. čsl. XIX), 1950, str. 108. — Též Pošvář, Městská mincovna v Brně, str. 62. Týž, Městská mincovna ve Znojmě v 15. století, Numismatic. listy 1957, 140.

Rkp. tohoto článku byl dodán redakci VSV ještě před publikováním článku V. Němečka, Jihlavské mincovnictví, VSV I, 67 n.